

УДК 338.48-2-053.6(447.43)

ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКИЙ ТУРИЗМ У ХМЕЛЬНИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ: ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН

В. Грицку, А. Абрам

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
вул. Коцюбинського 2, м. Чернівці, 58012, Україна*

Висвітлені історія становлення та сучасний стан дитячо-юнацького туризму у Хмельницькій області. На підставі статистичних відомостей узагальнено розвиток цього виду туризму в регіоні, а також сформульовано рекомендації щодо його удосконалення. Оцінено суспільну значущість розвитку щодо дитячо-юнацького туризму на Хмельниччині.

Ключові слова: дитячо-юнацький туризм, шкільне краєзнавство, музеєзнавство, позашкільна освіта, дитяча екскурсійно-туристична станція.

Утвердження суверенності України супроводжується докорінними змінами в усіх напрямках господарського комплексу. Ці зміни торкнулися і дитячо-юнацького туризму, ДЮТ покликано сприяти поліпшенню загальноосвітньої та професійної підготовки громадян, служити вихованню, духовному та фізичному розвитку учнівської молоді, готувати її до праці та суспільної діяльності. Комплексний підхід до організації виховання, який нині набуває особливого значення, нерозривно пов'язаний із станом ДЮТ в Україні та в її окремих областях. Організаторами ДЮТ в Україні виступають позашкільні заклади освіти. Детальне дослідження функціонування діяльності позашкільної освіти, зокрема туристсько-краєзнавчої, дає можливість оцінити сучасний стан ДЮТ у Хмельницькій області та окреслити перспективи його розвитку. В останні роки система ДЮТ перебувала поза межами економічних реформ. Помітно зменшилося державне фінансування дитячих подорожей, усіх видів екскурсійно-туристських, спортивних, оздоровчих заходів тощо. Ці тенденції характерні для Хмельницької області.

ДЮТ в останні роки посідає чільне місце в сегменті пропонованих туристичних послуг і охоплює дедалі більшу кількість учасників, однак відміну від інших видів туризму (виїзного, сільського, зеленого), ДЮТ є чи не найменш економічно прибутковим. Можливо саме тому цей вид туризму недостатньо досліджений. Серед вітчизняних учених питання ДЮТ вивчали О.В. Колотуха, (його дисертаційне дослідження присвячене питанням ДЮТ в Україні, зокрема, в Кіровоградській області) [3], вивчає стан ДЮТ у Волинській області А.В. Єрко [1], концепції краєзнавчої освіти та виховання молоді досліджував В.В. Обозний.

Як свідчить практика, ДЮТ ще не посів у житті молодого людини належного місця, хоча добре відомо, що в школах із добре налагодженою туристично-краєзнавчою роботою кращі успішність і дисципліна, менше правопорушень, вищий рівень фізичної підготовленості дітей, менше захворювань, краща інформованість про рідний край. Враховуючи актуальність до цього виду діяльності, залучення до нього дедалі

більшої кількості школярів та юнаків, а також різноманітних ресурсів, вважаємо за необхідне висвітлити становлення ДЮТ та його сучасний стан на Хмельниччині, а також окреслити перспективи його розвитку.

Хмельниччина – один з регіонів України, в якому зосереджено найбільше навчальних закладів туристсько-краєзнавчого профілю. ДЮТ орієнтований на таку соціально важливу верству населення, як підростаюче покоління і посідає особливе місце в системі рекреаційно-туристської діяльності.

За визначенням В.Ф. Кифяка дитячо-юнацький туризм – це вид туристичної діяльності, спрямований на задоволення оздоровчих, спортивних і пізнавальних потреб дітей і молоді поза місцем їх постійного проживання та навчання [2]. Саме цей вид туризму покликаний виховувати засобами туристичної краєзнавчої діяльності, формувати всебічно розвинену особистість.

Основними видами ДЮТ є екскурсія, спортивний туризм, оздоровлення та відпочинок у літніх таборах і таборах санаторно-курортних закладів, освітні, ділові та заохочувальні тури для талановитих підлітків, переможців творчих конкурсів чи олімпіад. В нашій країні діти й підлітки становлять 21,5% загальної кількості населення України, або близько 11 млн осіб. Отже, вироблення систематичного підходу до молодіжної політики, сприяння духовному й фізичному розвитку підростаючого покоління, виховання у нього почуття громадської свідомості та патріотизму є навчальними завданнями [7].

Ресурсно-туристський потенціал, складовою якого є рекреаційно-туристські ресурси, слугує основою розвитку системи ДЮТ. Для системи ДЮТ ресурсно-туристський потенціал – це сукупність природних, природно-антропогенних, культурно-історичних та соціально-економічних умов і властивостей території у певних географічних межах, необхідних і придатних для організації рекреаційно-туристської діяльності дітей та юнацтва [3]. ДЮТ висуває своєрідні вимоги до рекреаційно-туристських ресурсів, серед яких природна його складова є визначальною.

Географічне положення Хмельниччини у надзвичайно сприятливе для розвитку ДЮТ: область розташована на південному заході Східноєвропейської рівнини, в зонах лісостепу і мішаних лісів, в умовах помірно-континентального клімату з теплим літом, м'якою зимою і достатньою кількістю опадів. Ці чинники сприяють організації туристичних походів, туристичних змагань, ознайомленню молоді з природою краю.

Унікальні ландшафтні утворення слугують атракційними чинниками для розвитку туризму загалом і ДЮТ зокрема: Товтри – ландшафтна система, що не має аналогів не тільки в Україні, а й в цілому світі, в межах Хмельниччини простягається на 90 км, карстова печера Атлантида поблизу села Завалля Кам'янець-Подільського району, понад 3 тисячі річок і потічків (Дністер, Південний Буг, Горинь, Случ, Збруч, Смотрич, Хомора та ін.), численні озера, багатий рослинний і тваринний світи. На Хмельниччині є всі соціально-економічні рекреаційно-туристські чинники для функціонування ДЮТ. Вигідне транспортне положення краю (2 залізниці, 4 автодороги, 3 газопроводи, судноплавна річка Дністер) допомагає підтримувати зв'язки з усіма регіонами України, а також із Білоруссю, країнами Балтії, Молдовою. Матеріально-технічну базу ДЮТ Хмельниччини становлять приміщення центрів ту-

ризму і краєзнавства міст і районних центрів, дитячі туристські бази, екскурсійні бюро, спортивні клуби, навчальні заклади підготовки спеціалістів для ДЮОТ та ін. Система ДЮОТ Хмельницької області забезпечена кваліфікованими професійними кадрами. Культурно-історичні рекреаційно-туристські ресурси відіграють надзвичайно важливу роль у задоволенні пізнавальних потреб юних туристів. На Хмельниччині багато пам'яток історії та культури, особливо висока їх концентрація у м. Кам'янець-Подільському. Отже, Хмельницька область має достатній для розвитку ДЮОТ ресурсно-туристський потенціал, а деякі групи ресурсів є навіть унікальними.

Щоб зрозуміти особливості сучасного ДЮОТ Хмельниччини допоможе його ретроспективний аналіз. Цей вид туризму на Хмельниччині бере свій початок з кінця 40-х років ХХ століття. У 1947 році був створений перший обласний позашкільний заклад з туристсько-краєзнавчим напрямом діяльності, що передбачав залучення учнівської молоді до вивчення історії рідного краю, довкілля, історичних, географічних, етнографічних об'єктів, явищ соціального життя, оволодіння практичними вміннями та навичками зі спортивного туризму, шкільного краєзнавства, музеєзнавства, а також організацію змістовного дозвілля і пропаганду здорового способу життя. До 1954 року проіснувала Кам'янець-Подільська обласна екскурсійно-туристична станція, а після перейменування міста Проскурова в Хмельницький і відповідно Кам'янець-Подільської області в Хмельницьку — це Хмельницька обласна дитяча екскурсійно-туристська станція, з 1977 року — станція юних туристів. Сучасну назву — обласний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді (ОЦТКУМ), — заклад отримав у 1992 році.

Діяльність закладу завжди була пов'язана із розвитком освітнього процесу у регіоні і відповідала тим загальним тенденціям, які характеризували освітній процес в Україні загалом, і у сфері дитячого туризму і краєзнавства зокрема. На початку діяльності завданнями обласної екскурсійно-туристичної станції були організація екскурсійних тематичних поїздок і походів зі школярами по області та Україні, налагодження роботи гуртків з історичного і географічного краєзнавства на базі районних і міських будинків піонерів, що стимулювало розвиток екскурсійно-туристської та краєзнавчої роботи в області. У 50-80-х роках ДЮОТ Хмельниччини сприяв активному навчально-виховному процесу, координував роботу з туризму і краєзнавства в межах республіканських і всесоюзних експедицій. Так, у під час літніх канікул 1958 року на базах, відкритих у Кам'янець-Подільському, було оздоровлено понад 4 тис. школярів, а в обласному наметовому туристському таборі — 160 учасників [9]. У 60-х роках активним напрямом роботи шкільного краєзнавства стали збір, підготовка матеріалів до написання історії міст і сіл України. До цієї роботи долучились і школярі, які зібрали і систематизували десятки тисяч фактів, матеріалів, справ, що покладені в основу історичних нарисів, музейних фондів шкільних краєзнавчих музеїв, кімнат, залів бойової і трудової слави. В 70-80-х роках популярними та регулярними стали категорійні походи в Карпати, Крим, на Кавказ, Урал, Кольський півострів, змагання з спортивного туризму, щорічні обласні змагання з туристського багатоборства та орієнтування. Пожвавлено туристсько-краєзнавчої роботи цього періоду в області сприяло визначення опорних шкіл з туризму в кожному районі та місті і створення в районах і містах дитя-

чих екскурсійно-туристських станцій на громадських засадах, які виконували роль методичних та організаційних центрів туристсько-краєзнавчої роботи на місцях. У 80-х роках Хмельницька обласна станція юних туристів посідала перші місця в Україні з літнього оздоровлення учнів. На 14 обласних літніх дитячих туристських базах за літо оздоровлювалося близько 20 тисяч школярів.

Радикальні політичні та економічні зміни 90-х років, торкнулися і роботи ОЦТ-КУМу. Масові заходи та участь у них проводяться за кошти учасників, оскільки централізованого фінансування нема. Проте спеціалісти вважають, що самодіяльний туризм в області вижив завдяки дитячому. Попри економічну нестабільність, відсутність фінансування в області у 1990 році були створені Полонська районна станція юних туристів, у 1993 — Кам'янець-Подільська та Дунаєвецька станції, туристсько-краєзнавчі відділи у будинках дитячо-юнацької творчості Держнянською, Красилівського, Ленчівського, Чемеровецького районів та м. Нетішин. У 2001 році в області з'явилися ще три профільні туристсько-краєзнавчі заклади — у Віньковецькому районі, містах Нетішин і Славута. Хмельниччина — одна з небагатьох областей України, яка має вісім таких закладів [9].

Хмельницький ОЦТКУМ — це комунальний позашкільний навчальний заклад, основними напрямками діяльності якого є туристсько-спортивний, туристсько-краєзнавчий та екскурсійний. При ньому працюють такі основні відділи: відділ краєзнавства, методичний відділ, туристсько-спортивний відділ, відділ екскурсій, дитяча туристська база та адміністративно-господарчий відділ з бухгалтерією. Центр координує навчально-методичну, організаційно-масову і навчально-виховну роботу семи позашкільних навчальних закладів туристсько-краєзнавчого профілю, а саме: Віньковецького районного туристичного бюро екскурсій і подорожей, Дунаєвецької районної станції юних туристів, Кам'янець-Подільської міської станції юних туристів, Полонської міської станції юних туристів "Обрій", Нетішинського краєзнавчого центру, Славутського міського центру туризму і краєзнавства учнівської молоді, Хмельницького міського центру туризму, краєзнавства і екскурсій учнівської молоді. Великого значення ОЦТКУМ надає шкільному музеєзнавству. Що три роки проводяться реєстрація і перереєстрація музеїв закладів освіти області. В області налічується 236 освітянських музеїв різних профілів, серед яких найбільш популярними залишаються краєзнавчі, військово-історичні, етнографічні та літературні, з них 21 мають почесне звання "Зразковий музей"[8].

Центр постійно надає методичну допомогу з питань організації і діяльності музеїв, вивчає, узагальнює популяризує різними формами досвід роботи кращих з них. Станом на 2011 рік на Хмельниччині, було 140 першорозрядників, 64 кандидати у майстри спорту та 11 майстрів спорту зі спортивного туризму, серед яких більшість становили представники учнівської, студентської молоді, а також освітян області. Серед регіонів України це третій показник (після Києва та АРК). Центр готує туристські суддівські кадри на даному етапі 5 з них є судьями національної категорії, 4 мають першу суддівську категорію, 23 — другу і понад 40 — третю.

Попри позитивні зрушення в розвитку ДЮТ на Хмельниччині, донедавна спостерігалася тенденція зменшення кількості дітей та юнаків, охоплених туризмом. Періодом найбільшого розквіту цього виду діяльності можемо назвати 80-ті роки. За

десять років, з 1980 по 1990 рр., дітей та юнаків, охоплених ДЮТ стало менше у 1,3 разу, до 2000 року в 1,4 разу, а до 2010 року у 1,8 разу. Загалом, що якщо порівняти 1980 і 2010 роки, то кількість дітей та юнаків, охоплених ДЮТ на Хмельниччині, стало менше у 3,4 разу (рис. 1)

*Складено за даними Хмельницького обласного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді

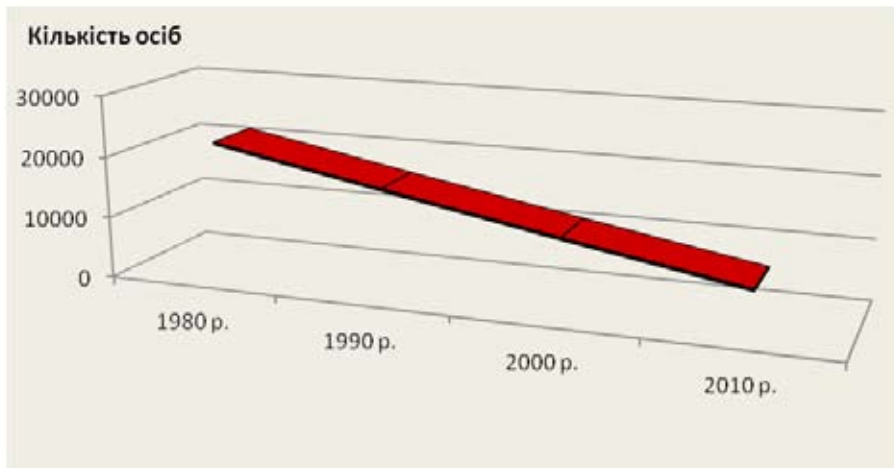

Рис.1. Динаміка дитячо-юнацького туризму Хмельницької області за 1980 – 2010 роки

Ця негативна тенденція за останні три роки дещо стабілізувалася, проте остаточно її подолати можна лише кардинальними заходами. Причини, що призвели до такого стану такі:

- демографічна ситуація. У 1980 році населення області становило 1587 тис. осіб, у 2010 році – 1334 тис. осіб;
- економічна ситуація. Обмеженість державного фінансування, фінансування головно відбувається за рахунок сільських і селищних бюджетів;
- несприятлива екологічна ситуація;
- соціальний чинник.

За умов суспільних негараздів значна частина молоді втратила позитивні життєві орієнтири, можливість реалізації життєвих планів і прагнень. Серед молоді значного поширення набули соціально зумовлені хвороби. Тільки за останні 10 років на Хмельниччині частка хворих на наркоманію серед неповнолітніх збільшилося у 6-8 разів. Смертність серед осіб цієї групи зросла у 40 разів [9]. Змінились інтереси та розподіл вільного часу молоді. На жаль, молоде покоління значно менше дотримується здорового способу життя, не цікавиться історією рідного краю, менше займається спортом, а дедалі більше часу проводить за телевізором та комп'ютером, у клубах і на дискотеках.

Основними перспективними напрямками розвитку дитячо-юнацького туризму в

області є такі:

- маркетингове дослідження ринку ДЮТ Хмельниччини з метою поліпшення його якісних та кількісних показників;
- розробка нових туристичних маршрутів територією області з урахуванням потреб та інтересів підростаючого покоління і потенціалу туристичних ресурсів області із подальшим представленням нових турів на міжнародних туристичних виставках і поданням комерційних пропозицій провідним туроператорам України, Європи і світу;
- підтримка чинного і постійне оновлення веб-сайту з туристичними змаганнями серед юнаків і школярів, походами, відпочинками у літніх наметових таборах, іншими пропозиціями ДЮТ Хмельниччини;
- заохочення вітчизняних і зарубіжних інвесторів до фінансування центрів туризму та краєзнавства учнівської молоді.

Отже, пріоритетність розвитку ДЮТ зумовлена суспільними потребами. Збережені історичні традиції, розгалужена мережа закладів, достатня матеріальна база а також досвідчені трудові ресурси є перевагами, які допоможуть Хмельниччині стати лідером серед регіонів України у розвитку ДЮТ. Ця форма масової рекреації, як жодна інша, сприяє вихованню національно-патріотичних почуттів молоді. Розвиток ДЮТ дасть змогу вирішити низку суспільних соціальних проблем (наркоманія, алкоголізм, комп'ютерна залежність та ін.).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Єрко А.В.* Стан та перспективи розвитку дитячо-юнацького туризму у Волинській області/А.В.Єрко// Науковий вісник Волинс. нац. ун. ім. Лесі Українки. Сер: Геогр. науки-2010.-№3.-с.177-180.
2. *Кифяк В.Ф.* Організація туристичної діяльності в Україні. – Чернівці: Зелена Буковина, 2003. – 312с.
3. *Колотуха О.В.* Дитячо-юнацький туризм в Україні як територіальна соціально-економічна система:проблеми та перспективи розвитку. - Автореф. дис. к.г.н: 11.00.02/О.В.Колотуха; Інститут географії НАН України,-К.,2005-22с.
4. *Колотуха О.В.* Дитячо-юнацький туризм в Україні як специфічна територіальна рекреаційна система/// Культура народів Причорномор'я.Науч.журнал.-2002.-випуск 36-с.283-288.
5. *Совінська А.* Прогноз соціально - економічного розвитку Хмельниччини (Матеріали Всеукраїнської наукової конференції 23 листопада в Хмельницькому інституті бізнесу)/Хмельницький, НВП «Евріка» ТОВ, 2001.
6. *Фурманчук Г. Й., Кудлай А. Г., Лосяк В. М.* Управління культури, туризму і курортів обласної державної адміністрації.// Хмельницький 2009.с 14
7. *Федорченко В.К., Дьорова Т.А.* Історія туризму в Україні: Навч. посіб./ Передм. В.А. Смоля – К.: Вища шк., 2002. – 195с.:іл.
8. Хмельницька обласна державна адміністрація. Проект програми соціально – економічного та культурного розвитку Хмельницької області на 2011 рік.
9. Хмельницький обласний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді.- Хмельницький 2011.

*Стаття: надійшла до редколегії 25.05.2012
прийнята до друку 06.06.2012*

CHILDREN AND YOUTH IN KHMELNITSKY REGION TOURISM: THE HISTORY AND PRESENT STATE FORMATION

V. Hrytsku, A. Abram

*Chernivtsi National University named after Yuriy handicrafts
ul.Kotsyubinskogo 2, Chernivtsi, 58012, Ukraine*

This article reviews the development and present state of youth tourism in Khmelnytsky Oblast. It is based on analyzed statistics given generalization of this type of tourism in this region, as well as recommendations for further development. There were defined social orders on the development of youth tourism in Khmelnytsky region.

Keywords: Youth tourism, school land studies, museology, extracurricular education, children's excursion and tour station.

ДЕТСКО-ЮНОШЕСКИЙ ТУРИЗМ В ХМЕЛЬНИЦКОЙ ОБЛАСТИ: ИСТОРИЯ СТАНОВЛЕНИЯ И СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ

В. Грицку, А. Абрам

*Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича
ул.Коцюбинского 2, г. Черновцы, 58012, Украина*

В статье рассматривается история становления и современное состояние детско-юношеского туризма в Хмельницкой области. На основе проанализированных статистических данных дано обобщение развития данного вида туризма в этом регионе, а также рекомендации для его дальнейшего развития. Определены общественный заказ на развитие детско-юношеского туризма на Хмельнитчине.

Ключевые слова: детско-юношеский туризм, школьное краеведение, музееведение, внешкольное образование, детская экскурсионно-туристическая станция.